

ПРОБЛЕМАТИКА АРЕШТУ МАЙНА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ БЕЗ ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ

PROBLEMS OF SEIZURE OF PROPERTY IN CRIMINAL PROCEEDINGS WITHOUT NOTIFYING THE PERSON OF THE SUSPICION

Лук'янчиков Є.Д., д.ю.н., професор,
професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Колокольніков В.А., аспірант кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Стаття присвячена проблематиці арешту майна у кримінальному провадженні без повідомлення особи про підозру. Це є надзвичайно важливою, але одночасно й складною проблемою, яка стосується правового захисту особи, справедливості та суспільної довіри до правоохоронних органів. Ця проблема була і залишається об'єктом поглибленого дослідження та обговорення на зібраннях різного рівня багатьма науковцями, слідчими, прокурорами, адвокатами та громадськими активістами.

Одним з ключових аспектів даної проблематики є конфлікт між потребою правоохоронних органів у забезпеченні розслідування злочинів та правом особи на справедливий процес і захист власності. Арешт майна може бути використаний як засіб гарантування майбутнього відшкодування збитків, але водночас він може призвести до серйозних фінансових та особистих труднощів для особи, до якої цей забезпечувальний захід застосовується.

Важливим аспектом є також відсутність повідомлення такій особі про підозру, перед арештом її майна.

Відсутність повідомлення особі про підозру звужує її процесуальні права та можливість участі як одного з учасників кримінального провадження під час досудового розслідування.

Подібні випадки призводять до того, що права та інтереси особи, у якої вони обмежуються не враховуються слідчими суддями при розгляді клопотань про арешт майна, а така особа не має право висловлювати власну думку та правову позицію у судовому розгляді, що впливає в подальшому на законність прийнятого рішення про обмеження права власності особи.

Свавільний арешт майна та безпідставне обмеження права власності може тягнути за собою наслідки як для особи, права якої обмежуються, так і мати юридичні наслідки для кримінального провадження.

Водночас наявна практика Європейського суду з прав людини вимагає дотримання високих стандартів та надання усіх необхідних гарантій та можливостей для особи, чие майно бажає арештувати орган досудового розслідування, для участі у судовому розгляді, представлення власної правової позиції та заперечення аргументів обвинувачення.

Отже, проблематика арешту майна у кримінальних провадженнях без повідомлення особи про підозру вимагає серйозного розгляду, перегляду законодавства та пошуку оптимальних рішень, які б забезпечили баланс між необхідністю розслідування злочинів та захистом прав та свобод особи.

Ключові слова: арешт майна, кримінальне провадження, правовий захист, злочин, захист власності, судова система, захист прав та свобод особи.

The article is devoted to the issue of seizure of property in criminal proceedings without notifying the suspect. This is an extremely important, but at the same time, difficult issue, which affects the legal protection of the person, justice and public trust in law enforcement agencies. This problem has been and remains the object of in-depth research and discussion at meetings of various levels by many scientists, investigators, prosecutors, lawyers and public activists.

One of the key aspects of this problem is the conflict between the need of law enforcement agencies to ensure the investigation of crimes and the right of an individual to a fair trial and protection of property. Seizure of property can be used as a means of guaranteeing future damages, but at the same time it can lead to serious financial and personal difficulties for the person to whom the enforcement measure is applied.

An important aspect is also the lack of notification to such a person of suspicion before the seizure of his property.

The lack of notification to a person of suspicion narrows his procedural rights and the possibility of participation as one of the participants in criminal proceedings during the pre-trial investigation.

Similar cases lead to the fact that the rights and interests of the person in whom they are limited are not taken into account by investigating judges when considering requests for seizure of property, and such a person does not have the right to express his own opinion and legal position in court proceedings, which subsequently affects the legality of the adopted a decision on the restriction of a person's property rights.

Arbitrary seizure of property and unjustified restriction of property rights can have consequences both for the person whose rights are restricted and have legal consequences for criminal proceedings.

At the same time, the existing practice of the European Court of Human Rights requires the observance of high standards and the provision of all necessary guarantees and opportunities for a person whose property the pre-trial investigation body wishes to seize, to participate in the trial, present his own legal position and refute the arguments of the prosecution.

Therefore, the problem of seizing property in criminal proceedings without notifying a person of suspicion requires serious consideration, revision of legislation and search for optimal solutions that would ensure a balance between the need to investigate crimes and protect the rights and freedoms of a person.

Key words: seizure of property, criminal proceedings, legal protection, crime, protection of property, judicial system, protection of rights and freedoms of a person.

У сучасній правовій науці та практиці значна увага приділяється проблематиці арешту майна у кримінальних провадженнях без повідомлення особи про підозру. Ця проблема стала об'єктом інтенсивного дослідження та обговорення, з численними аспектами та наслідками.

Деякі з ключових питань, які розглядаються у контексті цієї проблематики, включають:

- арешт майна без повідомлення про підозру може порушувати права особи на справедливий судовий процес, захист, власність та презумпцію невинуватості;
- в деяких випадках арешт майна може бути надмірним, особливо коли він не має обґрунтованих підстав або коли майно не має прямого зв'язку із справою;
- недоцільний арешт майна може стати джерелом зловживання владою та корупції, коли правоохоронні органи

використовують його для досягнення особистих або політичних цілей;

- арешт майна може призвести до фінансової нестабільності та втрат для особи, а також вплинути на її бізнес та економічну активність;

- у випадках, коли арешт майна стосується іноземців або міжнародних компаній, це може впливати на міжнародні відносини та репутацію країни.

Розгляд цієї проблематики сприяє вдосконаленню законодавства, розробці кращих практик та забезпеченню правового захисту особи. Правова наука та практика постійно шукають оптимальні рішення для забезпечення справедливого та балансованого підходу до цієї складної проблеми, що допомагає зберегти довіру до правоохоронних органів та системи правосуддя.

Розглянемо більш детально деякі ключові питання щодо проблеми, що нами досліджується.

Так, арешт майна без повідомлення особи про підозру може порушувати права особи на справедливий судовий процес, захист, власність та презумпцію невинуватості. Отже, виходячи з вищевказаної тези, більш детально розглянемо кожен з цих аспектів:

- *Право на справедливий судовий процес* є одним із фундаментальних принципів забезпечення прав людини. Повідомлення про підозру є частиною цього процесу, оскільки воно дає особі можливість дізнатися про обвинувачення проти неї та готувати ефективний захист перед правоохоронними органами, а у подальшому і перед судом.

- *Право на захист*. Без повідомлення про підозру особа може бути позбавлена можливості адекватно захищати свої права та інтереси, відстоювати свою невинуватість. Відсутність цього права може призвести до порушення принципу «рівності зброї» між сторонами судового процесу.

- *Право на власність*. Арешт майна прямо впливає на право особи на власність. Це може вплинути на її фінансову стабільність, економічну активність та здатність забезпечувати нормальну життєдіяльність для себе та своєї сім'ї.

- *Презумпція невинуватості*. Принцип презумпції невинуватості передбачає, що кожна особа вважається невинуватою до того часу, поки її вина не буде доведена в судовому процесі. Арешт майна без повідомлення такої особи про підозру ще на етапі досудового розслідування однозначно порушує цей принцип, оскільки вже на самому початку розслідування особа позбавляється своєї власності, задовго до винесення будь-якого рішення судовими органами.

У контексті правового захисту та захисту прав людини, вирішення питань, пов'язаних із арештом майна без повідомлення про підозру, вимагає уважного розгляду та балансування інтересів справедливості та прав особи.

Щодо нашого зауваження, що в деяких випадках арешт майна може бути надмірним, особливо коли він не має обґрунтованих підстав або коли майно не має прямого зв'язку із справою.

Ось деякі ключові аспекти цього питання:

- використання арешту майна повинно базуватися на обґрунтованих підставах і відповідних доказах, що свідчать про необхідність такого заходу у конкретній кримінальній справі. Надмірний арешт майна може порушити права особи та завдати непропорційної шкоди її інтересам;

- арешт майна повинен бути обґрунтованим та має мати прямий зв'язок із кримінальною справою, в межах якої він застосовується. Застосування цього заходу щодо майна, яке не має відношення до справи, може бути неправомірним і завдати шкоди правам особи;

- особа, чие майно арештовано, повинна мати можливість оскаржити цей захід перед судом і довести, що арешт був надмірним або безпідставним.

Забезпечення обґрунтованості та прозорості при використанні арешту майна у кримінальних провадженнях є важливими аспектами захисту прав людини. Дотримання цих принципів допомагає зберегти баланс між необхідністю розслідування злочинів і правами осіб, що підлягають арешту майна [2, с. 280].

Наступною нашою тезою є твердження, що недоцільний арешт майна може стати джерелом зловживання владою та корупції, коли правоохоронні органи використовують його для досягнення особистих або політичних цілей.

Так, дійсно, ця проблема дуже актуальна і вимагає серйозної уваги. Ось декілька обставин, які варто врахувати:

- *Ризик зловживання владою*. Коли правоохоронні органи мають широкі повноваження щодо арешту майна без необхідних обмежень та нагляду, існує ризик надмірного або безпідставного використання цієї міри. Це може бути використано для тиску на опозицію, бізнес-конкурентів або навіть для задоволення особистих інтересів, в тому числі і для спонукання пропозиції надання неправомірної вигоди.

- *Політичний вплив*. Арешт майна може стати інструментом політичного тиску, особливо в країнах з нестабільною політичною ситуацією. Правоохоронні органи можуть використовувати цей захід для переслідування опозиції або критиків влади.

- *Система контролю і нагляду*. Для запобігання зловживанню арешту майна, важливо мати ефективну систему контролю і нагляду, яка включає незалежні органи, які можуть переглядати та оцінювати використання цього обмежувального заходу.

- *Транспарентність та облік*. Чіткі та прозорі процедури арешту майна, а також система обліку та звітності, можуть допомогти у запобіганні корупції та забезпеченні відкритості в цьому процесі.

- *Залучення громадськості*. Громадська активність, нагляд та громадські обговорення можуть грати важливу роль у виявленні зловживань владою та корупції в контексті арешту майна.

Усі ці аспекти важливі для забезпечення справедливості та правового захисту осіб у кримінальних провадженнях. Важливо розвивати та вдосконалювати законодавство та практику таким чином, щоб уникнути можливості зловживання арештом майна та підвищити довіру громадськості до правоохоронних органів.

Арешт майна може мати серйозні фінансові наслідки для особи, включаючи фінансову нестабільність та втрати. Цей аспект дуже важливий, оскільки вплив на фінансове становище може мати далекосяжні наслідки для особи та її економічної активності.

Арешт майна може призвести до тимчасової або навіть тривалої фінансової нестабільності для особи. Втрата доступу до ресурсів та майна може ускладнити забезпечення основних потреб, таких як житло, харчування та медична допомога [1, с. 20].

Особа, які мають інвестиції або займаються підприємницькою діяльністю, можуть понести великі втрати через арешт майна. Це може вплинути на їхню спроможність розвивати бізнес, створювати нові робочі місця та сприяти економічному зростанню.

Арешт майна може призвести до зменшення економічної активності особи, оскільки вона може бути обмежена у власних фінансових операціях та інвестиціях.

Якщо арешт майна стосується підприємств або організацій, це може призвести до звільнення працівників та загрози існуванню підприємства.

Арешти майна великих підприємств можуть мати економічні наслідки для суспільства в цілому, оскільки вони можуть вплинути на економічну стабільність та розвиток. Врахування економічних наслідків арешту майна є важливим аспектом у розгляді цієї проблеми. Правоохо-

ронні органи та суди повинні ретельно враховувати можливі наслідки та відповідальність при прийнятті рішення про арешт майна, а також забезпечити механізми для відшкодування збитків, якщо арешт виявиться неправомірним або надмірним.

У випадках, коли арешт майна стосується іноземців або міжнародних компаній, ця проблематика може впливати на міжнародні відносини та репутацію країни.

Якщо щодо іноземця або іноземної компанії застосується арешт майна без обґрунтованих підстав або порушення їхніх прав, це може спричинити конфлікт з іншими державами. Міжнародні договори та норми міжнародного права можуть використовуватися для захисту інтересів іноземних громадян та компаній.

Арешт майна іноземців чи міжнародних компаній може вплинути на репутацію країни на міжнародній арені, особливо якщо це відбувається систематично або без належного правового обґрунтування. Це може вплинути на імідж країни як надійного партнера для міжнародних бізнес- та інвестиційних відносин.

Арешт майна міжнародних компаній може вплинути на міжнародну торгівлю та обмін товарами та послугами. Це може призвести до обмеження бізнес-операцій іноземних компаній та втрати можливостей для розвитку торговельних відносин.

У випадках, коли арешт майна іноземців породжує дипломатичний конфлікт, це може вимагати додаткових дипломатичних зусиль для вирішення ситуації та збереження міжнародного співробітництва.

Уникнення недоцільного арешту майна іноземців та міжнародних компаній є важливим завданням для країни, оскільки це може мати серйозні наслідки для її міжнародного статусу та відносин з іншими державами. Забезпечення додержання правових норм та міжнародних стандартів є важливим кроком у цьому напрямі.

У судовій практиці можна знайти різні рішення та підходи щодо проблематики арешту майна у кримінальних провадженнях без повідомлення особи про підозру [3]. Суди в кожній конкретній справі розглядають факти та докази, а також враховують законодавство та норми міжнародного права.

Ось деякі можливі судові практики та рішення:

- *Відмова в арешті майна.* У випадках, коли суд вважає, що недостатні докази або обґрунтування для арешту майна, він може відмовити в задоволенні клопотання про арешт.

- *Арешт майна з повідомленням про підозру.* Деякі суди можуть вимагати повідомлення особи про підозру перед арештом майна, як це передбачено законодавством або міжнародними конвенціями.

- *Арешт майна за наявності обґрунтованих підстав.* Якщо суд вважає, що є обґрунтовані підстави для арешту майна (наприклад, якщо існують докази про незаконне походження майна або його використання у злочині), то він може прийняти рішення про накладення арешту.

- *Умовний арешт або заборон розпоряджатися майном.* Суди можуть враховувати обставини справи та видавати рішення щодо арешту майна, але з деякими обмеженнями чи умовами, щоб забезпечити права особи та зменшити фінансові наслідки.

- *Подальше оскарження.* Рішення про арешт майна може бути оскаржене до суду вищої інстанції або особа має право на звернення до міжнародних судових органів, у випадках, коли порушуються міжнародні права.

Так, розглядаючи поточні судові практики та тенденції у кримінальних провадженнях, можемо зробити висновки, що слідчий суддя повинен дотримуватись вимог закону та Конституції України під час прийняття рішення про арешт майна. Це важливо для забезпечення законності та обґрунтованості рішень.

Зауважимо, що відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Таке визначення, на нашу думку, прямо передбачає його обов'язок контролювати та забезпечувати утримання правоохоронних органів від дій, що свавільно обмежують право на власність.

Кримінальне процесуальне законодавство визначає ряд критеріїв, які повинен враховувати слідчий суддя при розгляді питання про арешт майна. Ці критерії включають існування підозри щодо вчинення злочину, наявність доказів, правову підставу, можливий розмір завданої шкоди та наслідки для третіх осіб.

Також наголосимо, що клопотання органу досудового розслідування про арешт майна повинно містити всі необхідні дані та обґрунтування, включаючи вимоги закону. Це важливо для забезпечення прозорості та обґрунтованості процесу.

Підсумовуючи, зазначимо, що арешт майна є тимчасовим заходом і підлягає скасуванню у встановленому порядку, якщо відповідають підстави для його застосування.

Порушення ж прав власності та недоторканості майна може мати місце, якщо арешт майна здійснюється без належного обґрунтування і без наявності достатніх доказів вчинення злочину.

На сьогодні провідними науковцями підкреслюється важливість дотримання законності та прав учасників кримінального провадження під час прийняття рішень про арешт майна та наголошується на необхідності обґрунтованості цих рішень на основі конкретних фактів і доказів.

Отже, судова практика в цьому питанні може варіюватися залежно від конкретних обставин справи, юрисдикції та інших факторів. Важливо, щоб рішення суду було справедливим та обґрунтованим, і щоб воно забезпечувало дотримання прав особи та вимог законодавства.

Проаналізувавши все вищевикладене можемо зробити висновок про те, що питання арешту майна у кримінальних провадженнях без попереднього повідомлення особи про підозру є складною і суперечливою проблемою, яка вимагає серйозного розгляду та вирішення. В контексті правових стандартів, принципів справедливості та захисту прав людини ця проблема стає особливо актуальною.

По-перше, важливо зазначити, що арешт майна є серйозним обмеженням права власності, яке має конституційний та міжнародний статус в Україні. Порушення цього права без належного обґрунтування та інформування особи про підозру може суперечити конституційним гарантіям та міжнародним зобов'язанням країни.

По-друге, невикористання процедури повідомлення особи про підозру перед арештом її майна може призвести до порушень процесуальних прав та права на захист такої особи. Це може призвести до недовіри до правосуддя, а також до порушення принципу «презумпції невинуватості».

По-третє, відсутність повідомлення про підозру може ускладнити здійснення ефективного захисту прав та інтересів такої особи, так як вона може не бути повністю обізнаною з обставинами справи та можливими обвинуваченнями.

З урахуванням вищезазначених аспектів, проблематика арешту майна у кримінальних провадженнях без повідомлення особи про підозру потребує виваженого підходу та можливого врегулювання на рівні законодавства, щоб забезпечити баланс між інтересами справедливості та захисту прав та свобод громадян. Такий підхід сприятиме підвищенню довіри до правосуддя та дотриманню міжнародних стандартів прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верхогляд-Герасименко О. В. До питання накладення арешту на майно третіх осіб у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. №1/2017. С. 20–27.
2. Гловюк І. В. Арешт майна у кримінальному провадженні: резерви удосконалення. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса: Юридична література, 2016. Т. 2. С. 280–282.
3. Добровичська А. Повідомлення про підозру та арешт майна. Оцінка доказів та вмотивованість рішень слідчих суддів. *Юридична газета* online. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/povidomlennya-pro-pidozru-ta-aresht-mayna-ocinka-dokaziv-ta-vmotivovanist-rishen-slidchih-suddiv.html>